

**LWOWSKO-RZESZOWSKIE
ZESZYTY NAUKOWE**

**ЛЬВІВСЬКО-РЯШІВСЬКІ
НАУКОВІ ЗОШИТИ**

2

**Kultura – Sztuka – Edukacja – Terapia
w interdyscyplinarnej perspektywie**

**Культура – Мистецтво – Освіта – Терапія
в міждисциплінарній перспективі**

**Lwów – Rzeszów
Львів – Ряшів
2014**

**Application of the music therapy methods and techniques
for pre-school children in Ukraine**

Abstract

In the field of modern pedagogy and psychology in Ukraine, it is highly relevant to search for new ways of influence on a child's upbringing, development and correction of children's psychological skills and abilities. Among the various methods and techniques that are widely understood as the art therapy, music therapy had a special place in the pedagogical practice. Teachers in Ukraine, in their teaching practice with pre-school children, use a variety of forms, methods and techniques of music therapy, which constitute means of influence that affect the form of therapy, directly related to the forms of musical activity for children. During classes that involve elements of music therapy, opportunities for the children's comprehensive development open up. Engaging pre-school children in different kinds of music activities, with the use methods and techniques of music therapy, promotes positive development of their creative activity.

Keywords: child of pre-school age, music therapy, methods and techniques, pre-school establishment, the teacher

Любов Сав'як

Роксоляна Призванська

Наталія Дрібнюк

Львівський національний університет імені Івана Франка

**Застосування логоритміки як виду інтерактивної
музикотерапії з психокорекційною метою:
практичний аспект**

Сучасний стан модернізації освіти в Україні характеризується об'єднанням наукових пошуків і зусиль, посиленою увагою до поглиблених вивчення особливостей загального, психічного і мовленнєвого розвитку дітей із порушеннями розвитку з метою забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку кожної дитини з урахуванням її психофізичних особливостей, можливостей, здібностей, інтересів тощо. Це вимагає від спеціалістів усіх галузей пошуку нових ідей, методів і технологій ефективної допомоги, підтримки та максимально можливого розвитку дитини для її успішного соціального й особистісного становлення.

Проблема застосування *музикотерапії* як одного із засобів психокорекції є особливо актуальною на сучасному етапі розвитку науки та практики корекційної освіти, яка, як вказують В. Бондар, З. Ленів, Л. Журавльова, С. Миронова, В. Тарасун, В. Тищенко, В. Синьов, М. Шеремет та ін., значною мірою орієнтована на діагностику та корекцію психічного розвитку даної категорії дітей у педагогічному процесі.

Г. Побережна стверджує: «Музика розкривається сьогодні як новітня технологія самоздійснення людини. Вона базується на відродженні давньої ролі музики не як мистецтва, а як сакрального інструменту буття. Сьогодні вже можна зробити цей процес усвідомленим і керованим, задати йому чіткий вектор. Саме з'єднання педагогічних, психотерапевтичних методів з керованим музичним (і арт-терапевтичним) впливом може зробити переворот у долі як окремої людини, так і суспільства в цілому. Формування необхідних психотехнічних навичок саме в дитячому віці дасть людству шанс і виживання, і розквіту» (Побережна 2012:68-73).

Особливого значення ці положення набувають в подальшому розвитку та психокорекції осіб з особливими потребами.

З. Ленів зазначає, що, проаналізувавши погляди науковців на використання засобів мистецтва з корекційною метою та усвідомивши неабияке значення впливу музикотерапії на дітей із особливими потребами, можна констатувати, що *музикотерапія* не повинна залишатися тільки прерогативою роботи психотерапевтів, а й *інтегративно* застосовуватись у корекційно-виховній діяльності спеціальних педагогів, практичних психологів, логопедів, музичних працівників освітніх закладів (Ленів 2010:21).

Сьогодні в Україні спостерігається тенденція до зростання народжуваності дітей із порушеннями психофізичного розвитку, особливо з мовленнєвими розладами. Цей факт вимагає перегляду методів і форм виховання та навчання зазначененої категорії дітей (С. Конопляста, З. Ленів, Л. Лопатіна, І. Марченко, Н. Паходомова, О. Приходько, В. Тарасун, В. Тищенко, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.) Нині досить гострою проблемою логопедичної науки є проблема заїкання, корекція якого полягає в комплексному медико-психологічному впливові та соціальному вихованні.

Вирішення проблем корекції заїкання повсякчас піднімається науковцями та практиками різних галузей наук: фізіологією, психопатологією, психологією, логопедією, оскільки, заїкання дуже розповсюджене мовленнєве порушення, яке травмує психіку дитини, є однією з причин розвитку невротичних рис особистості, ускладнює комунікацію та взаємини з оточуючими, тяжко піддається корекції та часто рецидивує (М. Асатіані, Л. Білякова, Є. Дьякова, О. Гопіченко, С. Дель, Л. Журавльова, В. Кондратенко, С. Миронова, В. Селіверстов, В. Тарасун, В. Тищенко, М. Хватцев, В. Шкловський, Р. Юррова та ін.). А музикотерапія є тим потужним засобом впливу, що в комплексному підході забезпечує корекційний ефект. Як відомо, існують такі види музикотерапії: пасивна, активна, інтегративна. Одним із видів інтегративної музикотерапії є логопедична ритміка.

Г. Волкова визначає логопедичну ритміку як одну з форм активної терапії, яка може бути включена у реабілітаційну методику виховання, лікування та навчання осіб з різними порушеннями розвитку, особливо стосовно до людей з мовленнєвими патологіями (Волкова 1985:184). Основною метою *логоритміки* є подолання порушень мовлення шляхом розвитку та корекції рухової сфери і дихання.

Логопедична ритміка є складовою частиною комплексного медико-психологічного підходу до подолання заїкання. Вона об'єднує психотерапевтичне, психологічне і виховне значення. Крім того музичний супровід викликає у дітей піднесений настрій, позитивні емоції, які ак-

тивізують пізнавальну діяльність, сприяють розвитку довільної уваги, пам'яті. З цього випливають основні завдання *логоритміки*:

1. Робота над моторикою, розвиток статичної і динамічної координації, зняття зайвої м'язової напруги.
2. Розвиток відчуття ритму, відпрацювання тонкої ритмічної моторики.
3. Корекція відчуття темпу.
4. Розвиток музичного слуху та пам'яті.
5. Корекція дихання.
6. Тренування мовленнєвого апарату, розвиток артикуляції та звуко-вимови.
7. Корекція поведінки дітей, розвиток емоційно-вольових процесів.

На сьогоднішній день в науковій літературі позначилась тенденція до клінічної диференціації заїкання: невротична форма (функціональний розлад моторних структур мозку) та неврозоподібна (органо-функціональні розлади). Згідно досліджень неврозоподібною формою заїкання страждає 20-30% дітей, що заїкаються, невротичною 70-80%. У залежності від форми заїкання визначаються і напрямки корекційної роботи, що має велике значення для досягнення позитивних результатів (З.П. Ленів 2008:24).

При проведенні логопедичних і *логоритмічних* занять необхідно враховувати стан артикуляційної і загальної моторики дітей, що заїкаються з різною формою заїкання. Так у дітей з невротичним заїканням моторні навички формуються своєчасно, добре розвинені чуття темпу, ритму, координації рухів, деякі творчі здібності, діти граціозні пластичні. Мовлення таких дітей граматично добре оформлене, достатній запас слів, вони добре запам'ятають вірші та пісні. Але поряд з цим у дітей заїкаються недостатній рівень статичної витривалості, не доведення елементів рухів до кінця, підвищена рухлива стомлюваність.

У дітей із неврозоподібним заїканням моторні навички формуються з запізненням, відстає розвиток мовленнєвої функції: перші слова з'являються в 1,5-2 роки, елементарні фрази у 3 роки, розгорнута фраза після 4-х років; рухи органів артикуляції обмежені, є труднощі в переключенні з одного артикуляційного положення на інше. Типовим є також моторна невправність, недостатня координація рухів, особливо при виконанні тонких диференційованих рухів.

У дітей із неврозоподібним заїканням м'язевий тонус нестійкий, довільні рухи напружені, мають місце утруднення при необхідності одночасної координації верхніх і нижніх кінцівок, недостатня рівновага. Ці діти погано запам'ятають послідовність рухів, не можуть швидко переключатись з серії одних рухів на інші. Словесна інструкція для них

є іноді недостатньою, тому опорою в навчанні є наочні приклади. Психічний стан таких дітей характеризується підвищеною збудженістю, вибуховістю, швидким стомлюванням, руховою розгальмованістю, нестійкою увагою. Нерідко спостерігається зниження пізнавальної активності, діти погано запам'ятовують пісні та вірші.

При проведенні логоритмічних занять у зв'язку з відмінностями у порушеннях моторики при невротичному і неврозоподібному заїканні необхідно здійснювати диференційований підхід у процесі психокорекційної роботи, особливо при подачі та розучуванні нового матеріалу.

Так при невротичному заїканні поряд із врахуванням позитивного впливу музики задля розвитку психічних позитивних станів дитини і використання корекційних вправ необхідно:

- 1) формувати відчуття синхронності в діях, виховувати волю, впевненість у своїх можливостях, вміння переборювати труднощі у виконанні завдань, використовуючи виховні та психотерапевтичні засоби;
- 2) виховувати точність, чіткість рухів, вміння переключати активну увагу на якість виконання необхідних в цю мить дій;
- 3) надавати особливе значення вправам на нормалізацію м'язового тонусу з використанням різного музичного матеріалу;
- 4) частіше використовувати «образні» рухи (стрибати, як зайці; ходити, як ведмедиці; «підкрадатися», як лисички та ін.), враховуючи їх позитивний вплив на мовленнєву і рухову активність дитини, а також на її емоційну сферу.

При неврозоподібному заїканні потрібно дотримуватись наступних правил:

- 1) збільшувати індивідуальні завдання;
- 2) матеріал подавати поступово з показом окремих елементів вправ;
- 3) з метою розвитку моторної сфери увагу приділяти на вдосконалення координації та переключення з одного положення на інше з поступовим ускладненням завдань;
- 4) у зв'язку з підвищеною стомлюваністю дітей потрібно давати статичні та динамічні вправи, матеріал спочатку подавати окремими частинами;
- 5) показ вправ поєднувати зі словесним поясненням логопеда;
- 6) на кожному занятті проводити роботу по загальному розвитку мовлення, а також розвитку слухової уваги і сприймання;
- 7) кількість завдань згідно розділів поступово розширювати протягом усього курсу логоритмічних занять.

У найбільш тяжких випадках порушення моторики при неврозоподібному заїканні корекційна робота проводиться за спрошеною

програмою. Всі ці особливості необхідно враховувати диференційовано при проведенні логоритмічних занять. Вправи на поєднання словесного та музичного текстів і рухової програми дають ефект при додержанні такої умови: дитина, що зайдеться повинна повністю підпорядкуватися сприйманню музики. Логопедична ритміка дозволяє встановити рівновагу в діяльності нервової системи дитини, заспокоїти занадто збуджених дітей і розгальмувати загальмованих, врегулювати хибні і зайві рухи.

Заняття побудовані з урахуванням поступового розвитку у дітей самоорганізації, активності в мовленні і поведінці. Кожне логоритмічне заняття є сюжетним. Тому будь-яка лексична тема засвоюється та закріплюється значно швидше і детальніше. А такий вид роботи, як знайомство із звуками, автоматизація звуків, диференціація звуків, можуть знаходити своє відображення у текстах (потішках, пісеньках, віршиках), які підбираються до кожного заняття. На цих заняттях використовуються елементи психогімнастики, ігрова мотивація, музичні розповіді та імпровізація.

Підбір музичних творів здійснюється спільно зусиллями логопеда та музичного керівника. На заняттях обов'язково присутні логопед або вихователь і музичний керівник. Принцип побудови занять – тісний зв'язок рухів з музигою, включення мовленнєвого матеріалу. Введення слова дає можливість створювати ряд вправ, керуючись не музичним ритмом, а ритмом у віршованій формі, що дозволяє зберегти при цьому принцип ритмічності у руках.

Логоритмічне заняття будується за такою схемою: 1) ритмічне розминання або вступ; 2) вправа для розвитку уваги; 3) вправа, яка регулює м'язевий тонус; 4) вправа для розвитку почуття темпу і ритму; 5) вправа для розвитку координації слова з рухами; 6) слухання музики; 7) співи; 8) вправа для розвитку дрібної моторики пальців рук; 9) вправа для розвитку мовленнєвих і мімічних рухів, гра; 10) заключна вправа на релаксацію.

Можливе поєднання кількох вправ в одну, коли це відповідає матеріалу, який використовується для вправ і при цьому враховується час відведеній на все заняття. Разом з музичним керівником і логопедом складається перспективний план *логоритмічної* роботи на весь навчальний рік. Містить матеріал, який співпадає з темами, що вивчаються в даному періоді.

Логоритмічні заняття тісно пов'язані з логопедичними, їх зміст змінюється під час поетапного ускладнення мовленнєвого матеріалу. Крім корекційного напрямку *логоритмічні заняття* з дітьми, що за-

їкаються, мають ще й загальнопедагогічний. Тому заняття будуються у відповідності з вимогами програми виховання в дошкільному навчальному закладі.

Активну участь у проведенні *логоритмічних занять* бере вихователь групи (розчує мовленнєві та рухові вправи та інше). Пісні, які використовуються на логоритмічних заняттях, спочатку розчуяються дітьми на музичних заняттях разом із музичним керівником.

При проведенні *логоритмічних занять* вправи ритмічного розміщення (або вступні) виховують координованість рухів рук, ніг під час ходьби, бігу, правильну осанку, формують навички руху в колективі, основні та агітаційні рухи, орієнтування у просторі.

При невротичному зайканні необхідно вчити дітей невимушеним, вільним, виразним рухам у відповідності з характером музики, темпом, регістрами.

При неврозоподібному зайканні потрібне безпосереднє тренування пропонованих рухів, їх точності, узгодженості, а також неодноразові повторення за зразком рухів логопеда.

Вправи на розвиток уваги присутні в усіх розділах *логоритмічних занять*. Крім того використовуються спеціально підібрані ігри та вправи, які виховують увагу. Так вправи на переключення уваги – це зміна рухів як реагування на різну музику. Виховання стійкої уваги виробляється шляхом спостереження дитиною за серією послідовних рухів логопеда та виконання їх самостійно тощо.

При невротичному зайканні, з метою розвитку активної уваги, поряд з чергуванням ігор і вправ, більше використовуються неспецифічні форми тренування, такі як виконання дітьми певних рухів, жестів, міміки, звуконаслідування казкових персонажів, подолання різних перепон шляхом перестрибування, підскоків, лазіння та ін.

При неврозоподібному зайканні необхідно вибрати шлях поступового переходу від ізольованої роботи над переключенням, стійкістю, розширенням обсягу, розподілом уваги протягом декількох заняття до виконання відповідних видів вправ на одному занятті. Метою вправ, що регулюють м'язевий тонус є зняття напруженості, скрутості, виховання свободи дій. Пропонуються окремі завдання на розслаблення і напруження м'язів. Дітей з невротичним зайканням необхідно тренувати за допомогою музичного матеріалу в якому змінюється динаміка. Необхідні вправи, які потребують зміни м'язового тонусу в залежності від звучання різних по силі звуків.

При неврозоподібному зайканні напруження та розслаблення м'язів слід тренувати спочатку окремо, потім чергуючи їх з обов'язковим

поясненням рухів логопедом. Використовуються чіткі музичні сигнали і словесні сигнали для зміни рухів. При виконанні вправ для розвитку почуття темпу та ритму можуть використовуватись всі види рухів під музику, виконання різних фігур, танці, вправи з предметами та ін. При невротичному зайканні можливо швидко ускладнювати ритмічні завдання, вводити різні зміни темпу і ритму. Дітям з неврозоподібним зайканням даються вправи на сприймання однакових ритмів. Вони передбачають використання ряду різноманітних рухів, об'єднаних однаковим ритмом. Необхідно також починати тренування з найпростіших ритмів, а потім їх поступово ускладнювати.

Вправи для розвитку координації, слова з музикою, розподіляються на дві групи:

- 1) вправи на координацію слова з рухами без музичного супроводу;
- 2) вправи на координацію слова з рухом з музичним супроводом.

При невротичному зайканні поряд з чітким узгодженням слова і руху необхідно вимагати голосного та чіткого вимовлення слів поданого тексту.

При неврозоподібному зайканні текст може спрощуватись, ретельно пророблятися в ритмічному плані, а потім по частинах об'єднуватись з рухами. Слухання музики проводиться всередині заняття. Пропонуються різноманітні за характером музичні твори з врахуванням їх емоційного впливу. При невротичному зайканні за мету ставимо заспокоєння і створення потрібного фону настрою. Фіксуємо увагу дітей на розрізнення спокійної, урочистої, сумної і веселої музики. При неврозоподібному зайканні використовуються контрастні музичні твори.

Співи виховують плавність, ритм мовлення, нормалізують дихання. Важливе значення надається вихованню усного мовлення під час роботи по вивченю тексту пісень. При невротичному зайканні з метою психотерапії корисно обирати «соліста». Дітей навчають виразним співам з прискоренням і уповільненням темпу, змінам силами звучання. А при неврозоподібному зайканні працювати над активізацією рухів артикуляційного апарату, над гучним і чітким проговорюванням всіх слів. Корисні вокальні вправи на голосних звуках. Необхідно ретельно пояснювати і розбирати текст пісні, неодноразово його повторювати.

Виконуючи вправи для розвитку дрібної моторики пальців рук при невротичному зайканні проводиться робота над виразністю, точністю і переключенням тонких рухів. А при неврозоподібному зайканні дітям іноді спочатку потрібна механічна допомога логопеда. Formуються координація та сила тонких рухів, навички виконання дій з дрібними предметами. Вправи для розвитку мовленнєвих і мімічних рухів перед-

бачають загальноприйняті в логопедів вправи для розвитку сили, точності, переключення. Проводиться робота по формуванню правильної артикуляції дефектних звуків, автоматизації та промовлянні слів текстів пісень. Дітям з невротичним заїканням працювати над артикуляційною моторикою тільки при потребі. Даються ті вправи, які необхідні для формування правильного артикуляційного укладу конкретного звуку. Дітям з неврозонодібним заїканням необхідно виробляти якісні рухи органів артикуляції, розвивати кінестетичний контроль. Паралельно з роботою по розвитку артикуляційних рухів проводиться робота по виробленню мімічних рухів. Ці вправи найбільш доцільні дітям з неврозонодібним заїканням.

При невротичному заїканні необхідно виховувати спритність, кмітливість, швидкість реакції, використовуючи рольові ігри. При неврозонодібному заїканні використовувати ігри на розвиток пам'яті, мислення, орієнтації у просторі, уяви, закріплювати елементи рухів, які вивчались на попередніх заняттях.

Таким чином заключну частину занять необхідно проводити під вправу на *релаксацію*, що нормалізує дихання, заспокоює дітей і підготує їх до інших видів діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

- Волкова Г.А. (1985). Логопедическая ритмика. М., Просвещение.
 Декер-Дойгт Т. (2003). Введение в музыкальную терапию – С-Пб. «ПИТЕР».
 Ленів З.П. (2008). Музикотерапія в системі корекції заїкання. «Корекційна педагогіка» - Київ.
 Ленів З.П. (2010). Корекція порушень усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами арт-терапії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка» - Київ: Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова.
 Матейнова З., Машура С. (1984). Музикотерапия при заикании. / Пер. с чешск. – Киев.
 Побережна Г.І. (2012). Музикотерапія як шанс прогресивних змін // Простір арт-терапії: вершини усвідомлення: матеріали IX Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Київ, 24-26 лютого 2012 р.) / За наук. Ред. А.П. Чуприкова, Л.А. Найдьонової, О.А. Бреусенка-Кузнецова, О.Л. Вознесенської, О.М. Скнар. - К.: Золоті ворота.
 Шушарджан С.В. (1998). Музикотерапия и резервы человеческого организма. – М.

Резюме

У статті розглянуто застосування логопедичної ритміки як однієї з форм інтегративної музикотерапії, яка може бути включена у процес психокорекції осіб з різними порушеннями розвитку, особливо з мовленнєвими патологіями.

Ключові слова: музикотерапія, логоритміка, корекція мовлення, мовленнєві порушення, психічні процеси, дрібна моторика, заїкання.

Zastosowanie logorytmiki jako rodzaju interaktywnej muzykoterapii w celu psychokorekcyjnym: praktyczne aspekty

Streszczenie

Artykuł rozpatruje zastosowanie rytmiki logopedycznej jako jednej z form integracyjnej muzykoterapii, która może być dołączona do procesu psychokorekcji osób z różnymi zaburzeniami rozwoju, a szczególnie z zaburzeniami mowy.

Słowa kluczowe: muzykoterapia, logorytmika, korekcja mowy, zaburzenia mowy, procesy umysłowe, mała motoryka, jałkanie się

Application of logorhythms as a type of interactive music therapy with psycho-remedial goal: practical aspects

Abstract

The article reviews the use of logopaedic rhythms as a form of the active therapy, which may be included in the training of persons with various disabilities, especially with pronunciation pathologies.

Keywords: logorhythmic, correction, mental processes, fine motor skills, pronunciation disorder